

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

مصاحبه پژوهشی با؛

دکتر لیلا فلاحتی عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

به مناسبت چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی (۳۳)

روندافزایش دانشجویان زن در سال های پس از انقلاب

(طل کریش زنان به علم آموزی بعد از انقلاب و سهم زنان در مراتب تحصیلی)

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: مهدی ناجی

- تا سیس مدارس در اقصی نقاط کشور و گسترش دسترسی دختران به آموزش پایه و ترغیب جامعه به ضرورت تحصیل و بالندگی تحولات معناداری در وضعیت اجتماعی زنان ایجاد نمود.
- از ویژگی‌های مهم این دهه هشتاد روند افزایشی حضور زنان در گروه‌ها و مقاطع مختلف تحصیلی و تجربه شکاف جنسیتی به نفع زنان در اکثر گروه‌ها (بجز فنی و مهندسی) است.
- در سال تحصیلی ۱۳۸۲ در مجموع ۵۴ درصد از دانشجویان را زنان و در سال تحصیلی ۱۳۸۴ سهم زنان به ۶۳ درصد رسید.
- دهه ۸۰ بعنوان دهه فزونی زنان در آموزش عالی شناخته می‌شود، در سال ۱۳۹۴ سهم زنان ۴۷ درصد از کل جمعیت دانشجویی و سهم مردان به ۵۳ درصد رسیده است. این کاهش در جمعیت دانشجویی کل کشور (دولتی و غیردولتی) رخ داده و در دانشگاه‌های دولتی همچنان سهم دختران در حدود ۵۷ درصد است.
- افزایش دانشجویان زن در سال‌های اخیر، از یک سو در ارتقاء و وضعیت زنان بسیار مفید و از دیگر سو، در صورت فراهم نبودن فرصت اشتغال برای زنان می‌تواند زمینه‌ساز احساس محرومیت بیشتر است.
- از مهمترین چالش‌های حال حاضر وضعیت اشتغال زنان دانش‌آموخته است که علی‌رغم تلاش‌های فراوان برای ایجاد فرصت مشارکت اقتصادی هنوز نرخ بیکاری آنان از ۳۴ درصد کاهش نیافته است. بیشترین دانش‌آموختگان زن در رشته‌های علوم انسانی است.

□ مقدمه

امروزه مشارکت زنان در آموزش عالی به یک واقعیت جهانی تبدیل شده است و مولفه‌ای از پیشرفت کشورها به حساب می‌آید. بعد از انقلاب اسلامی ایران، خصوصاً در دهه ۸۰، مشارکت زنان در آموزش عالی، از نظر کمی افزایش داشته است. به اعتقاد کارشناسان سرعت همگرایی تقاضای^۱ اجتماعی زنان برای آموزش عالی (۱۳۸۱-۱۳۶۲) بیش از مردان بوده است.^۲ مشارکت زنان در آموزش عالی پس از انقلاب با اهدافی همچون تحقق عدالت اجتماعی، آموزش و سوادآموزی در صدر اولویت‌های ملی قرار گرفت. تاسیس مدارس در اقصی نقاط کشور و گسترش دسترسی دختران به آموزش پایه و ترغیب جامعه به ضرورت تحصیل و بالندگی تحولات معناداری در وضعیت اجتماعی زنان ایجاد نمود. در این چارچوب در مصاحبه پژوهشی با **دکتر لیلا فلاحتی عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم**؛ موضوع «افزایش دانشجویان زن در سال‌های اخیر چه روندی را داشته است؟» را با طرح سئوالات زیر مورد بررسی و واکاوی قرار دادیم:

۱- وضعیت کمی تعداد دانشجویان قبل از انقلاب و بعد از انقلاب چه بوده است؟

دکتر لیلا فلاحتی، عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم: حضور و مشارکت زنان در آموزش عالی ایران طی چهار دهه گذشته تحولات مختلفی را تجربه نموده است. در ایران قبل از انقلاب شکاف جنسیتی در آموزش یکی از مهمترین جلوه‌های تبعیض و نابرابری و تشدیدکننده تعارضات طبقاتی محسوب می‌شد. پس از انقلاب و همراه با محوریت یافتن شعار تحقق عدالت اجتماعی، آموزش و سوادآموزی از اولین اقداماتی بود که توسط رهبران سیاسی و مذهبی در صدر اولویت‌های ملی قرار گرفت. تاسیس مدارس در اقصی نقاط کشور و گسترش دسترسی دختران به آموزش پایه و ترغیب جامعه به ضرورت تحصیل و بالندگی هر دو جنس تحولات معناداری در وضعیت اجتماعی زنان ایجاد نمود.

مقایسه وضعیت آموزش عالی در ایران قبل و بعد از انقلاب:

- ۱- همگرایی به معنای تمایل بلند مدت به سمت برابری تقاضای اجتماعی برای آموزش عالی است.
- ۲- بررسی مشارکت زنان در تقاضای اجتماعی برای آموزش عالی در ایران، حسن کارنامه حقیقی، نعمت اکبری، پژوهش زنان، دوره ۳، شماره ۱، بهار ۱۳۸۴: ۶۹-۱۰۰.

در سرشماری سال ۱۳۵۵ و سال ۱۳۹۰ نمایانگر دستاوردهای قابل توجهی است. نرخ سواد از ۴۷٪ در سال ۵۵ به ۹۳٪ در سال ۹۰ رسیده است. پوشش متقاضیان تحصیل در دوره متوسطه از ۲۳٪ به ۸۵٪ افزایش یافته است. جمعیت دارای تحصیلات عالیه از ۳۱۰۰۰۰ نفر به ۵۴۷۴۰۰۰ نفر در سال ۹۰ رسیده است. تعداد دانشجویان از ۱۷۰۰۰۰ نفر به ۴۰۰۰۰۰۰ نفر افزایش یافته است. تعداد دانشجویان دکتری تخصصی با رشد ۶۰ برابری از ۹۴۵۸ نفر به ۵۸۰۶۳۸ نفر افزایش یافته است. ایران در سال ۵۵ در هیچ عرصه‌ای قطب علمی نبوده؛ در حالیکه تا سال ۹۰ در ۱۴۲ حوزه به قطب علمی رسیده است. در سال ۵۵ رشد رتبه علمی ایران ۵۲ جهان بوه و در سال ۹۰ به رتبه ۱۷ جهان رسیده است. ایران در سرعت رشد علمی از رتبه ۴۰ به رتبه اول رشد علمی جهان رسیده و در رتبه‌های المپیادهای علمی، انرژی هسته‌ای، هوافضا، سلول‌های بنیادین و نانو تکنولوژی، جزو ۱۰ کشور اول جهان است. همچنین سهم ایران در کمیّت تولید علم در جهان از سه صدم درصد در قبل از انقلاب، به پنجاه و دو صدم درصد در بعد از انقلاب رسیده است.^۱

۲- مقایسه شاخص‌های سواد و فعالیت علمی در دوران قبل و پس از انقلاب^۲

شاخص‌ها	قبل از انقلاب (سرشماری سال 1355)	بعد از انقلاب (سرشماری سال 1390)
نرخ باسوادی	2/47 %	2/93 %
تفاوت نرخ باسوادی بین مردان و زنان	8/23 %	7 %
اختلاف نرخ سواد در مناطق روستایی و شهری	35 %	12 %
تعداد دانش آموزان	6.600.842	12.362.649
تعداد مدارس	47.047 واحد	91.830 واحد
پوشش تحصیلی از متقاضیان تحصیل در دوره متوسطه	23 %	85 %
مراکز آموزشی فنی و حرفه ای	700 واحد	6983 واحد
مراکز آموزش کودکان استثنایی	237 مرکز	1500 مرکز
مراکز آموزش استعدادهای درخشان	2 مرکز	670 مرکز
جمعیت دارای تحصیلات عالیه	310.000	5.474.000
اختلاف بین نرخ تحصیلات عالیه مردان و زنان	5/39 %	2/0 - %
تعداد دانشجویان	حدود 170.000 نفر	حدود 4.000.000 نفر
تعداد دانشگاه‌ها	223 واحد	2540 واحد
تعداد رشته‌های کارشناسی در دانشگاه	196	914
تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد در دانشگاه	182	1033
تعداد رشته‌های دکتری تخصصی	28	793
تعداد کل اعضای هیئت علمی در دانشگاه‌ها	9282	63818

۲- افزایش ظرفیت زنان در مسیر آموزش عالی بعد از انقلاب چگونه صورت گرفت؟

دکتر لیلا فلاحتی، عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم: علاوه بر اقدامات ترویجی توسط رهبران، همزمان نظام برنامه‌ریزی کشور نیز بر موضوع آموزش متمرکز شد. برنامه اول و دوم توسعه، با تاکید بر عدالت اجتماعی و تربیت نیروی انسانی متخصص مسیر آموزش عمومی به سمت آموزش‌های تخصصی و عالی را هموار نمود. در برنامه سوم توسعه آموزش بعنوان یکی از شاخص‌های بنیادین و راهبردی برای ارتقاء وضعیت توسعه کشور مطرح شد و در نتیجه فرصت‌های بیشتری برای نیمی از جامعه در عرصه آموزش عالی فراهم شد. از این رهاورد آموزش عالی گسترش در رشته‌های

۱ - خبرگزاری میزان، ۱۳۹۶/۱۱/۱۴

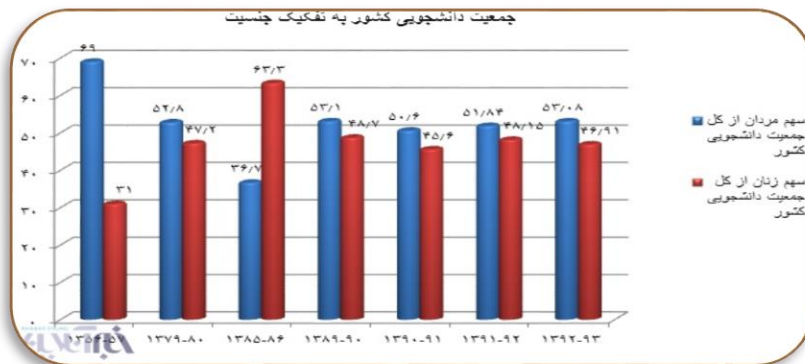
۲ - شبکه اطلاع رسانی راه دانا، ۱۳۹۳/۱۱/۶.

تحصیلی، تاسیس دانشگاه‌های خصوصی و افزایش ظرفیت پذیرش را در دستور کار خود قرار داد و در همین مقطع نیز حضور زنان در آموزش عالی از روند کند به روندی جهشی و فزاینده تبدیل شد. در واقع سرمایه‌گذاری وسیع در آموزش زنان طی دهه اول انقلاب در میانه دهه هفتاد بازتاب خود را در حضور زنان در آموزش عالی نمایان نمود. ویژگی این دوران رشد فزاینده تقاضای اجتماعی برای آموزش عالی است که مهمترین وجه آن حضور زنان در دانشگاه‌ها از اواخر دهه ۷۰ و فزونی یافتن تعداد دختران در دهه ۸۰ است. این روند به گونه‌ای است که در سال ۱۳۸۲ در مجموع ۵۴ درصد از دانشجویان را زنان و در سال تحصیلی ۱۳۸۴ سهم زنان به ۶۳ درصد رسید. در تحلیل این روند به عوامل متعددی همچون افزایش تقاضای اجتماعی، اهمیت یافتن تحصیلات دانشگاهی و آموزش عالی بعنوان پنجره مشارکت زنان در عرصه جامعه می‌توان اشاره نمود.

۳- در دو دهه گذشته سهم زنان و مردان از کل جمعیت دانشجویی چگونه بوده است؟

دکتر لیلا فلاحتی، عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم: از ویژگی‌های مهم دهه هشتاد روند افزایشی حضور زنان در گروه‌ها و مقاطع مختلف تحصیلی و تجربه شکاف جنسیتی به نفع زنان در اکثر گروه‌های تحصیلی (بجز فنی و مهندسی) است. در حالی که دهه ۸۰ بعنوان دهه فزونی زنان در آموزش عالی شناخته می‌شود، از سال‌های آغازین دهه نود سهم زنان در جمعیت دانشجویی کل کشور روند رو به کاهش داشته است. بطوریکه در سال ۱۳۹۴ سهم زنان ۴۷ درصد از کل جمعیت دانشجویی و سهم مردان به ۵۳ درصد رسیده است. البته باید توجه نمود که این کاهش در جمعیت دانشجویی کل کشور (دولتی و غیردولتی) رخ داده و در دانشگاه‌های دولتی همچنان سهم دختران در حدود ۵۷ درصد است. به عبارت دیگر دختران در دانشگاه‌های دولتی که نیازمند سطح بالاتری از استعداد و عملکرد تحصیلی برای قبولی است همچنان نسبت به پسران پیشتاز هستند و طی دو دهه گذشته در دانشگاه‌های دولتی بصورت مستمر سهم حداقل ۵۵ درصدی و در حال حاضر ۵۷ درصد از ترکیب دانشجویان دانشگاه‌های دولتی را شامل می‌شوند.

۱- جمعیت دانشجویی کشور به تفکیک جنسیت

۲- سهم زنان و مردان در کنکور دکتری

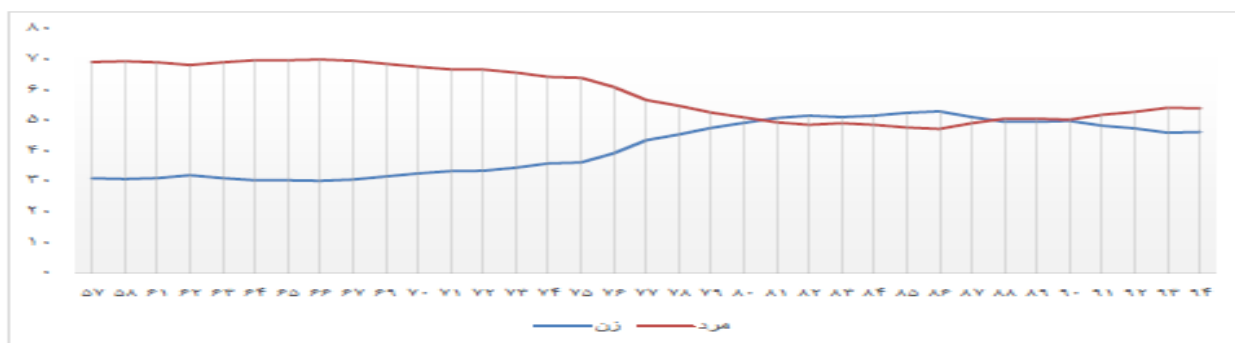

۱ - خبرآنلاین، گزارش یونسکو درباره فرصت‌های تحصیلی زنان در ایران، ۱۳۹۳/۱/۲۴.

۲ - خبرآنلاین؛ ۹۷/۵/۱۴

۴- علت اینکه زنان بعد از انقلاب بیشتر به سمت علم آموزی و دانش گرایش داشته‌اند چه بوده است؟

دکتر لیلا فلاحتی، عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم: یکی از ویژگی‌های برجسته حضور زنان در آموزش عالی نمایان‌تر بودن حضور آنان در مقطع کارشناسی و کاهش سهم آنها در مقاطع بالاتر تحصیلی همچون کارشناسی ارشد و دکترا نسبت به پسران است. به عبارت دیگر در حالی که در مقطع کارشناسی شکاف جنسیتی به نفع دختران است در مقاطع بالاتر و با بالا رفتن مقطع تحصیلی این شکاف معکوس و پسران حضور بیشتری دارند. یکی از اثرات کاهش سهم دختران در مقاطع بالاتر تحصیلی، ایجاد شکاف جنسیتی در اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها است. با کاهش دختران در مدارج تحصیلی بالا تعداد کمتری از دختران فرصت کسب مدرک دکترا و تقاضا برای جذب در دانشگاه‌ها بعنوان اساتید و عضو هیات علمی دارند و در نتیجه شکاف جنسیتی بین پایه و بالای هرم در آموزش عالی بصورت پایدار ادامه دارد. ترکیب جنسیتی گروه‌های تحصیلی از دیگر ابعادی است که وضعیت زنان در آموزش عالی را بهتر ترسیم می‌کند. از نظر گروه‌های تحصیلی از سال‌های پایانی دهه ۷۰ حضور زنان در گروه‌های مختلف تحصیلی تحولاتی را تجربه می‌نماید. در بین گروه‌های تحصیلی ششگانه، در دو گروه هنر و علوم پزشکی در سال ۱۳۷۵، در گروه تحصیلی علوم پایه از سال ۱۳۷۶، در علوم انسانی از سال ۱۳۷۷ و کشاورزی و دامپروری از سال ۱۳۸۸ تعداد دختران از پسران پیشی گرفته و فقط در گروه تحصیلی فنی و مهندسی پسران همچنان پرتعدادتر از دختران هستند.

درصد دانشجویان دانشگاه‌های کل کشور ۵۷-۹۴

۵- سهم زنان در مقایسه با مردان در مراتب نخبگی ساختار آموزش عالی چگونه است؟

دکتر لیلا فلاحتی، عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم: ترکیب جنسیتی گروه‌های تحصیلی نشان می‌دهد طی دو دهه هفتاد و هشتاد دختران در پنج گروه تحصیلی شکاف جنسیتی به نفع دختران است. اما از آغاز دهه نود در برخی از رشته‌ها همچون هنر و علوم انسانی تعداد دختران رو به کاهش گذارده است و ترکیب جنسیتی به سمت برابری در حال حرکت است. ترکیب جنسیتی آموزشگران و اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی نشان می‌دهد که طی سه دهه گذشته شکاف جنسیتی بصورت پایداری در ترکیب اعضای هیات علمی و حتی مدارج علمی موجود است. به عبارت دیگر از دهه ۶۰ تاکنون سهم زنان در ترکیب اعضای هیات علمی دانشگاه‌های کل کشور، از ۲۲ درصد عبور نکرده است. این شکاف در مدارج مختلف علمی نیز بصورت معناداری ادامه دارد بطوریکه سهم زنان در مرتبه استادی طی سه دهه گذشته از ۱۰ درصد افزایش نیافته و در نتیجه زنان در مراتب نخبگی ساختار آموزش عالی سهم بسیار اندک و متفاوتی دارند.

۶- وضعیت اشتغال زنان دانش آموخته در کشور چگونه است؟

دکتر لیلا فلاحتی، عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم: یکی از مهمترین چالش‌های حال حاضر، وضعیت اشتغال زنان دانش آموخته است که علی‌رغم تلاش‌های فراوان برای ایجاد فرصت مشارکت اقتصادی هنوز نرخ بیکاری آنان از ۳۴ درصد کاهش نیافته است. البته لازم به ذکر است که مشکل اشتغال برای پسران هم وجود دارد. در

دهه اخیر تلاش شده با تشویق دانش‌آموختگان دانشگاهی به تاسیس شرکت‌های دانش‌بنیان در مسیر کارآفرینی کشور فعالیت‌های بیشتری ایجاد شود که همین موضوع نیز با چالش‌های همراه بوده است؛ از جمله اینکه بیشترین دانش‌آموختگان زن در رشته‌های علوم انسانی است. و حال آنکه شرکت‌های دانش‌بنیان تولید و محصول محورند و عملاً برای رشته‌های فنی و مهندسی کاربرد بیشتری دارند.

□ کلام آخر

دکتر لیلا فلاحتی، عضو هیات علمی گروه مطالعات زنان پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم: زنان همچنان در دانشگاه‌های دولتی بیش از ۵۵ درصد هستند و به نظر می‌رسد این روند ادامه داشته باشد و حضور زنان در مقاطع بالاتر تحصیلی نیز در دهه آینده افزایش بیشتری نشان خواهد داد. این افزایش از یک‌سو در ارتقاء وضعیت زنان بسیار مفید و از سوی دیگر در صورت فراهم نبودن فرصت اشتغال برای زنان زمینه‌ساز احساس محرومیت بیشتر است. مجموعه ارکان کشور باید تلاش کنند از این ظرفیت فعلی و ظرفیت‌هایی که در آینده برای کشور فراهم می‌شود بهترین استفاده را ببرند. به نظر می‌رسد که زنان ایرانی، با مشارکت بیشتر در آموزش عالی، به شکل جدی و قوی، عزم خویش را برای ساختن آینده تحصیلی، شغلی و اجتماعی بهتر بیش از گذشته به اثبات رسانده‌اند.

